

Ustawa z 25.2.1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz.U. z 2020 r. poz. 1359 ze zm.)

(wyciąg)

Artykuł 1. [Przesłanki zawarcia małżeństwa]

§ 1. Małżeństwo zostaje zawarte, gdy mężczyzna i kobieta jednocześnie obecni złożą przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński.

§ 2. Małżeństwo zostaje również zawarte, gdy mężczyzna i kobieta zawierający związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego w obecności duchownego oświadczą wolę jednoczesnego zawarcia małżeństwa podlegającego prawu polskiemu i kierownik urzędu stanu cywilnego następnie sporządzi akt małżeństwa. Gdy zostaną spełnione powyższe przesłanki, małżeństwo uważa się za zawarte w chwili złożenia oświadczenia woli w obecności duchownego.

§ 3. Przepis paragrafu poprzedzającego stosuje się, jeżeli ratyfikowana umowa międzynarodowa lub ustawa regulująca stosunki między państwem a kościołem albo innym związkiem wyznaniowym przewiduje możliwość wywołania przez związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu tego kościoła albo innego związku wyznaniowego takich skutków, jakie pociąga za sobą zawarcie małżeństwa przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego.

§ 4. Mężczyzna i kobieta, będący obywatelami polskimi przebywającymi za granicą, mogą zawrzeć małżeństwo również przed polskim konsulem lub przed osobą wyznaczoną do wykonywania funkcji konsula.

Niedopuszczalność transkrypcji aktu małżeństwa zawartego pomiędzy osobami tej samej płci

Zagraniczny dokument stanu cywilnego, jakim jest akt małżeństwa może podlegać transkrypcji do polskiego rejestru stanu cywilnego tylko wtedy, gdy jako małżonków wskazuje kobietę i mężczyznę. W innym przypadku, gdy akt małżeństwa wymienia małżonków jednej płci (mężczyzn), transkrypcja jako sprzeczna z podstawowymi zasadami porządku prawnego RP jest niedopuszczalna, a wymóg wskazania we wzorze aktu jako małżonków kobiety i mężczyzny znajduje tym samym swoje uzasadnienie w przepisach obowiązujących ustaw.

(wyrok WSA w Warszawie z 25.1.2019 r., IV SA/Wa 2717/18)

Niedopuszczalność zarejestrowania w Polsce małżeństwa zawartego za granicą przez osoby tej samej płci

W świetle prawa obowiązującego w Polsce małżeństwa jedнопłciowe są niedopuszczalne, zatem zagraniczny akt małżeństwa może zostać przeniesiony do rejestru stanu cywilnego w drodze transkrypcji jedynie wówczas, gdy wskazuje jako małżonków mężczyznę i kobietę.

(wyrok NSA z 28.2.2018 r., II OSK 1112/16)

Odmienność płci jako konstytutywny wyznacznik małżeństwa

Przyjęcie stanowiska, że ustrojodawca wskazał w Konstytucji odmienność płci jako konstytutywny wyznacznik małżeństwa znajduje ponadto uzasadnienie w art. 1 KRO, w którym ustawodawca określił przesłanki zawarcia małżeństwa. Przepis ten, realizując zasadę wyrażoną w art. 18 Konstytucji RP, jednoznacznie wskazuje, że jedynie kobieta i mężczyzna mogą zawrzeć związek małżeński. Wskazuje to na wolę i konsekwencję ustawodawcy w określeniu małżeństwa, jedynie jako związku kobiety i mężczyzny. Podkreślenia przy tym wymaga, że treść tego przepisu nigdy nie była skarżona przed Trybunałem Konstytucyjnym, jako sprzeczna z art. 18 Konstytucji RP. Również sąd apelacyjny nie ma wątpliwości, że art. 1 KRO jest zgodny z art. 18 Konstytucji RP.

(postanowienie SA w Katowicach z 13.6.2017 r., V ACz 495/17)

Kwestionowanie aktu zawarcia małżeństwa

W przypadku gdy istnieje akt małżeństwa, właściwą drogą do zakwestionowania samego faktu złożenia przez wskazane w nim osoby oświadczeń o zawarciu małżeństwa jest zgłoszenie żądania unieważnienia aktu małżeństwa w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 30 pkt 1 ustawy z 29.9.1986 r. – Prawo o aktach stanu cywilnego. Dopiero jeśli powództwo dotyczy zarzutu, że małżeństwo – mimo złożenia powyższych oświadczeń – zostało zawarte bez skutku prawnego w rozumieniu art. 1 KRO, właściwa jest droga procesu cywilnego o ustalenie nieistnienia małżeństwa.

(wyrok SA w Warszawie z 19.12.2014 r., I ACa 1315/14)

Zawarcie małżeństwa wyznaniowego – powództwo o ustalenie istnienia małżeństwa

W razie niesporządzenia aktu małżeństwa, mimo spełnienia pozostałych wymogów określonych w art. 1 § 2 KRO, strony nie mogą dochodzić ustalenia istnienia pomiędzy nimi małżeństwa na podstawie art. 189 KPC.

(wyrok SN z 3.3.2004 r., III CK 346/02)

Znaczenie orzeczenia sądu kościelnego dla orzeczenia sądu państwowego w kwestii ważności związku małżeńskiego

Orzeczenie sądu kościelnego o ważności bądź o ustaniu małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego tych samych małżonków.

(wyrok SN z 17.11.2000 r., V CKN 1364/00)

Artykuł 2. [Ustalenie nieistnienia małżeństwa]

Jeżeli mimo niezachowania przepisów artykułu poprzedzającego został sporządzony akt małżeństwa, każdy, kto ma w tym interes prawny, może wystąpić z powództwem o ustalenie nieistnienia małżeństwa.

Niedopuszczalność ustalenia nieistnienia małżeństwa z powodu złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli

Nie można żądać ustalenia nieistnienia małżeństwa (art. 2 KRO) z powołaniem się na niezłożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński z powodu pozostawania w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli (art. 15¹ § 1 pkt 1 KRO).

(wyrok SN z 22.2.2012 r., IV CSK 240/11)

Artykuł 6. [Zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika]

§ 1. Z ważnych powodów sąd może zezwolić, żeby oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone przez pełnomocnika.

§ 2. Pełnomocnictwo powinno być udzielone na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym i wymieniać osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte.

Zezwolenie cudzoziemcowi na udzielenie pełnomocnictwa do oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński

Do zgłoszenia wniosku o zezwolenie na udzielenie pełnomocnictwa do oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński uprawniona jest, stosownie do art. 563 KPC, wyłącznie osoba, która zamierza udzielić pełnomocnictwa; nie jest uprawniona do wystąpienia z takim wnioskiem osoba, z którą ma być zawarty związek małżeński przez pełnomocnika.

(postanowienie SN z 16.11.1971 r., III CRN 354/71)

Ważne powody uzasadniające zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika

Za ważne powody w rozumieniu art. 6 § 1 KRO należy uznać takie okoliczności, które w świetle zasad współżycia społecznego usprawiedliwiają odstąpienie od obowiązku jednoczesnego stawienia się przyszłych małżonków przed kierownikiem urzędu stanu cywilnego dla złożenia oświadczenia, że wstępują ze sobą w związek małżeński. Żadna zatem z góry określona sytuacja osoby ubiegającej się o zezwolenie jej na złożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński, w szczególności także fakt jej zamieszkiwania za granicą oraz związane z tym trudności przyjazdu do Polski, nie mogą być same przez się uznane za ważne powody w rozumieniu powołanego wyżej przepisu.

(uchwała SN(7) z 8.6.1970 r., III CZP 27/70)

Zobacz również:

– postanowienie SN z 3.1.1969 r., III CRN 349/68.

Artykuł 8. [Zawarcie małżeństwa w formie wyznaniowej]

§ 1. Duchowny, przed którym zawierany jest związek małżeński podlegający prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego, nie może przyjąć oświadczeń przewidzianych w art. 1 § 2 – bez uprzedniego przedstawienia mu zaświadczenia stwierdzającego brak okoliczności wyłączających zawarcie małżeństwa, sporządzonego przez kierownika urzędu stanu cywilnego.

§ 2. Niezwłocznie po złożeniu oświadczeń, o których mowa w § 1, duchowny sporządza zaświadczenie stwierdzające, że oświadczenia zostały złożone w jego obecności przy zawarciu związku małżeńskiego podlegającego prawu wewnętrznemu kościoła albo innego związku wyznaniowego. Zaświadczenie to podpisują duchowny, małżonkowie i dwaj pełnoletni świadkowie obecni przy złożeniu tych oświadczeń.

§ 3. Zaświadczenie, o którym mowa w § 2, wraz z zaświadczeniem sporządzonym przez kierownika urzędu stanu cywilnego na podstawie art. 41 § 1, duchowny przekazuje do urzędu stanu cywilnego przed upływem pięciu dni od dnia zawarcia małżeństwa; nadanie jako przesyłki poleconej w polskiej placówce pocztowej operatora wyznaczonego w rozumieniu ustawy z 23.11.2012 r. – Prawo pocztowe (Dz.U. z 2020 r. poz. 1041) jest równoznaczne z przekazaniem do urzędu stanu cywilnego. Jeżeli zachowanie tego terminu nie jest możliwe z powodu siły wyższej, bieg terminu ulega zawieszeniu przez czas trwania przeszkody. Przy obliczaniu biegu terminu nie uwzględnia się dni uznanych ustawowo za wolne od pracy.

Niedochowanie terminu do przekazania dokumentów stwierdzających zawarcie małżeństwa do urzędu stanu cywilnego a siła wyższa

Błędne przekonanie duchownego co do przesłanek skutecznego zawarcia przed nim małżeństwa świeckiego nie może być uznane za siłę wyższą w rozumieniu art. 8 § 3 KRO.

Siła wyższa w rozumieniu art. 8 § 3 KRO oznacza zdarzenie pochodzące z zewnątrz, którego nie można było przewidzieć i którego następstwom nie można było zapobiec, mimo dołożenia największej staranności.

Skutkiem niedochowania 5-dniowego terminu, co do przekazania do urzędu stanu cywilnego dokumentów stwierdzających zawarcie małżeństwa bez wykazania siły wyższej jest odmowa kierownika urzędu stanu cywilnego sporządzenia cywilnego aktu zawarcia małżeństwa (art. 61a ust. 5 PrASC).

(postanowienie SN z 16.11.2005 r., V CK 325/05)

Artykuł 10. [Wiek]

§ 1. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba niemająca ukończonych lat osiemnastu. Jednakże z ważnych powodów sąd opiekuńczy może zezwolić na zawarcie małżeństwa kobiecie, która ukończyła lat szesnaście, a z okoliczności wynika, że zawarcie małżeństwa będzie zgodne z dobrem założonej rodziny.

§ 2. Unieważnienia małżeństwa zawartego przez mężczyznę, który nie ukończył lat osiemnastu, oraz przez kobietę, która nie ukończyła lat szesnaštu albo bez zezwolenia sądu zawarła małżeństwo po ukończeniu lat szesnaštu, lecz przed ukończeniem lat osiemnastu, może żądać każdy z małżonków.

§ 3. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku, jeżeli małżonek przed wytoczeniem powództwa ten wiek osiągnął.

§ 4. Jeżeli kobieta zaszła w ciążę, jej mąż nie może żądać unieważnienia małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku.

Niedopuszczalność powództwa o unieważnienie małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku w wypadku zajścia żony w ciążę

Przepis art. 10 § 3 zd. 2 KRO wyłącza legitymację czynną męża do wystąpienia z powództwem o unieważnienie małżeństwa z powodu braku przepisanego wieku w wypadku zajścia żony w ciążę – niezależnie od tego, czy fakt taki nastąpił przed czy po zawarciu małżeństwa, byleby ciąża istniała w czasie trwania małżeństwa.

(wyrok SN z 23.4.1968 r., II CR 77/68)

Artykuł 12. [Choroba psychiczna lub niedorozwój umysłowy]

§ 1. Nie może zawrzeć małżeństwa osoba dotknięta chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym. Jeżeli jednak stan zdrowia lub umysłu takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa i jeżeli osoba ta nie została ubezwłasnowolniona całkowicie, sąd może jej zezwolić na zawarcie małżeństwa.

§ 2. Unieważnienia małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków może żądać każdy z małżonków.

§ 3. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu choroby psychicznej jednego z małżonków po ustaniu tej choroby.

Unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków

Jeżeli nawet małżonek nie wiedział w dacie zawarcia małżeństwa o chorobie psychicznej lub niedorozwoju umysłowym drugiego z małżonków, w sprawie o unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków sąd jest zobligowany ustalić istnienie okoliczności wymienionych w art. 12 § 1 zd. 2 KRO. Tylko jeżeli stan zdrowia lub umysłu takiej osoby (która nie została ubezwłasnowolniona całkowicie) zagraża małżeństwu lub zdrowiu przyszłego potomstwa, sąd powinien uwzględnić powództwo. Samo powołanie się przez współmałżonka na brak wiedzy o tych okolicznościach nie jest wystarczające dla takiego rozstrzygnięcia.

(wyrok SN z 25.3.2019 r., I CSK 51/18)

Podstawa unieważnienia małżeństwa – niepsychotyczne zaburzenia psychiczne

Podstawę unieważnienia małżeństwa (art. 12 KRO) mogą stanowić niepsychotyczne zaburzenia psychiczne, jeżeli wywołują taki sam skutek, jak choroba psychiczna.

Unieważnienie małżeństwa może nastąpić tylko w wypadku choroby psychicznej albo niedorozwoju, a nie innych zaburzeń psychicznych. Nie każda choroba psychiczna uzasadnia unieważnienie małżeństwa, a jedynie taka, która zagraża małżeństwu lub zdrowiu przyszłego potomstwa.

(*wyrok SN z 5.4.2013 r., III CSK 228/12*)

Unieważnienie małżeństwa

W sprawie o unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej albo niedorozwoju umysłowego jednego z małżonków sąd ustala istnienie okoliczności wymienionych w art. 12 § 1 zd. 2 KRO.

(*uchwała SN(7) z 9.5.2002 r., III CZP 7/02*)

Zobacz również:

- wyrok SA w Poznaniu z 4.5.2016 r., I ACa 1339/15;
- wyrok SA w Katowicach z 18.6.2015 r., I ACa 708/13.

Choroba psychiczna jako przesłanka unieważnienia małżeństwa

Przesłanką unieważnienia małżeństwa, zgodnie z art. 12 KRO, jest choroba psychiczna małżonka, istniejąca w dacie zawarcia związku, a sformułowanie „osoba dotknięta chorobą psychiczną” oznacza osobę, u której choroba ta występowała i została stwierdzona w chwili zawarcia małżeństwa. Późniejsze, tj. po zawarciu małżeństwa, popadnięcie w chorobę psychiczną nie stwarza natomiast możliwości unieważnienia małżeństwa.

(*wyrok SN z 9.7.2003 r., IV CKN 327/01*)

Zobacz również:

- wyrok SA w Białymstoku z 23.2.1995 r., I ACr 33/95.

Postępowanie o unieważnienie małżeństwa z powodu choroby psychicznej lub niedorozwoju umysłowego

Okoliczności wymienione w art. 12 § 1 zd. 2 KRO mogą być rozważane jedynie w postępowaniu toczącym się w trybie art. 561 § 2 KPC, na skutek wniosku osoby dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym o udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa, a nie w postępowaniu o unieważnienie małżeństwa zawartego przez taką osobę mimo braku zezwolenia sądu.

(*wyrok SN z 10.11.1999 r., I CKN 202/98*)

Zezwolenie na zawarcie małżeństwa osobie dotkniętej chorobą psychiczną

Po zawarciu małżeństwa rozstrzyganie o zezwoleniu z art. 12 § 1 zd. 2 KRO w postępowaniu przewidzianym w art. 561 § 2 KPC jest niedopuszczalne. Sąd rozpoznający sprawę o unieważnienie – z powodu choroby psychicznej jednego z małżonków – małżeństwa zawartego bez wskazanego zezwolenia rozstrzyga, czy zachodziła potrzeba i przesłanki udzielenia zezwolenia.

(*uchwała SN z 25.4.1983 r., III CZP 12/83*)

Pojęcie zagrożenia zdrowia przyszłego potomstwa

Zawarte w art. 12 § 1 KRO pojęcie „zagrożenie zdrowia przyszłego potomstwa” należy pojmować w tym sensie, że dotyczy ono nie tylko kwestii możliwości przekazania choroby psychicznej ewentualnemu potomstwu, ale także zagadnienia, czy stan psychiczny określonej osoby nie wyłącza prawidłowego, zgodnego z przyjętymi zasadami wychowania dzieci i w ogóle wykonywania władzy rodzicielskiej.

(*wyrok SN z 29.12.1978 r., II CR 475/78*)

Pojęcie ustania choroby psychicznej

„Ustanie choroby”, w rozumieniu art. 12 § 3 KRO, oznacza wygaśnięcie tej choroby, a nie ustanie tylko jej ostrych objawów.

(wyrok SN z 1.2.1966 r., II CR 424/65)

Artykuł 13. [Bigamia]

§ 1. Nie może zawrzeć małżeństwa, kto już pozostaje w związku małżeńskim.

§ 2. Unieważnienia małżeństwa z powodu pozostawania przez jednego z małżonków w poprzednio zawartym związku małżeńskim może żądać każdy, kto ma w tym interes prawny.

§ 3. Nie można unieważnić małżeństwa z powodu pozostawania przez jednego z małżonków w poprzednio zawartym związku małżeńskim, jeżeli poprzednie małżeństwo ustało lub zostało unieważnione, chyba że ustanie tego małżeństwa nastąpiło przez śmierć osoby, która zawarła ponownie małżeństwo pozostając w poprzednio zawartym związku małżeńskim.

Śmierć osoby trzeciej żądającej unieważnienia małżeństwa

W razie śmierci osoby trzeciej, żądającej unieważnienia małżeństwa (art. 13 § 2 KRO), nie mają zastosowania przepisy art. 174 § 1 pkt 1 i art. 180 pkt 1 KPC.

(uchwała SN z 13.5.1988 r., III CZP 34/88)

Zawieszenie postępowania w sprawie o unieważnienie małżeństwa bigamicznego

Względy celowości uzasadniają zawieszenie na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 KPC postępowania w sprawie o unieważnienie małżeństwa bigamicznego, jeżeli sąd nabierze uzasadnionego okolicznościami sprawy przekonania, że istnieją widoki na rozwiązanie poprzedniego małżeństwa w toczącym się już procesie rozwodowym i – co się z tym wiąże – na konwalidację związku bigamicznego, który funkcjonuje zgodnie z podstawowymi założeniami Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego.

(postanowienie SN z 17.11.1981 r., I CZ 119/81)

Żądanie unieważnienia małżeństwa z powodu bigamii a zarzut nadużycia prawa

W sprawach, w których przedmiotem jest żądanie unieważnienia małżeństwa z powodu bigamii przepis art. 5 KC nie może mieć zastosowania bez względu na to, jakie skutki unieważnienia małżeństwa wywoła w sferze interesów współmałżonka. Zawarcie małżeństwa bigamicznego stanowiącego przestępstwo, jak również utrzymywanie takiego małżeństwa, godzi w sposób rażący w istniejący porządek prawny i obraża poczucie moralne społeczeństwa, likwidacja więc takiego stanu rzeczy leży w szeroko pojętym interesie społecznym wyższego rzędu, przed którym interes jednostki musi ustąpić.

(wyrok SN z 13.4.1973 r., II CR 106/73)

Artykuł 15¹. [Wady oświadczenia]

§ 1. Małżeństwo może być unieważnione, jeżeli oświadczenie o wstąpieniu w związek małżeński lub oświadczenie przewidziane w art. 1 § 2 zostało złożone:

- 1) przez osobę, która z jakichkolwiek powodów znajdowała się w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli;**
- 2) pod wpływem błędu co do tożsamości drugiej strony;**
- 3) pod wpływem bezprawnej groźby drugiej strony lub osoby trzeciej, jeżeli z okoliczności wynika, że składający oświadczenie mógł się obawiać, że jemu samemu lub innej osobie grozi poważne niebezpieczeństwo osobiste.**

§ 2. Unieważnienia małżeństwa z powodu okoliczności wymienionych w § 1 może żądać małżonek, który złożył oświadczenie dotknięte wadą.

§ 3. Nie można żądać unieważnienia małżeństwa po upływie sześciu miesięcy od ustania stanu wyłączającego świadome wyrażenie woli, od wykrycia błędu lub ustania obawy wywołanej groźbą – a w każdym wypadku po upływie lat trzech od zawarcia małżeństwa.

Niedopuszczalność ustalenia nieistnienia małżeństwa z powodu złożenia oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli

Nie można żądać ustalenia nieistnienia małżeństwa (art. 2 KRO) z powołaniem się na niezłożenie oświadczenia o wstąpieniu w związek małżeński z powodu pozostawania w stanie wyłączającym świadome wyrażenie woli (art. 15¹ § 1 pkt 1 KRO).

(*wyrok SN z 22.2.2012 r., IV CSK 240/11*)

Artykuł 17. [Unieważnienie małżeństwa]

Małżeństwo może być unieważnione tylko z przyczyn przewidzianych w przepisach działu niniejszego.

Unieważnienie małżeństwa

Artykuł 17 KRO interpretować należy w ten sposób, że zawarte w przepisach art. 10–16 KRO wyliczenie podstaw unieważnienia małżeństwa jest wyczerpujące. Nie są podstawą do unieważnienia wady oświadczenia złożonego przed kierownikiem USC, nie znajdują też zastosowania przepisy Kodeksu cywilnego o wadach oświadczenia woli (art. 82–88 KC).

(*wyrok SA w Katowicach z 16.10.1992 r., I ACr 464/92*)

Artykuł 20. [Zła wiara małżonka]

§ 1. Orzekając unieważnienie małżeństwa, sąd orzeka także, czy i który z małżonków zawarł małżeństwo w złej wierze.

§ 2. Za będącego w złej wierze uważa się małżonka, który w chwili zawarcia małżeństwa wiedział o okoliczności stanowiącej podstawę jego unieważnienia.

Pojęcie złej wiary małżonka jako przesłanki unieważnienia małżeństwa

Przepis art. 20 § 2 KRO zawiera autentyczną wykładnię pojęcia złej wiary. Za będącego w złej wierze można uznać tylko wówczas małżonka, gdy w chwili zawarcia małżeństwa wiedział on o okolicznościach stanowiących podstawę jego unieważnienia. Tylko zatem pozytywna wiedza o okolicznościach stanowiących określone zakazy zawarcia małżeństwa uzasadniałyby przypisanie małżonkowi złej wiary w rozumieniu powołanego przepisu.

(*wyrok SN z 28.12.1982 r., I CR 349/82*)

Wykluczenie złej wiary przy ubezwłasnowolnieniu całkowitym

Małżonek, który w chwili zawarcia małżeństwa był całkowicie ubezwłasnowolniony, nie może być uznany za zawierającego małżeństwo w złej wierze w rozumieniu art. 20 KRO.

(*wyrok SN z 20.6.1968 r., II CR 232/68*)

Artykuł 23. [Osobiste prawa i obowiązki małżonków]

Małżonkowie mają równe prawa i obowiązki w małżeństwie. Są obowiązani do wspólnego pożycia, do wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli.

Prawa i obowiązki małżonków

Obowiązek przewidziany w art. 23 KRO może być wyłączony, jeżeli zachowanie będące wynikiem choroby psychicznej małżonka uzasadnia zwolnienie z tego obowiązku drugiego z małżonków.

(*wyrok SN z 18.3.1999 r., I CKN 1050/97*)

Gdy wina małżonka w rozkładzie pożycia jest następstwem naruszenia przez niego obowiązków wynikających z przepisów prawa rodzinnego (w szczególności art. 23, 24, 27), to jej uznanie nie wymaga ponadto oceny, że takie jego postępowanie jest naganne moralnie.

(wyrok SN z 29.6.2000 r., V CKN 323/00)

Przepis art. 23 KRO nakłada na małżonków m.in. obowiązek wzajemnej pomocy. Ten obowiązek ma szczególne znaczenie w niepomysłnych okolicznościach życiowych, w szczególności takich jak choroba. Porzucenie małżonka w ciężkiej chorobie, a więc wówczas gdy potrzebuje on specjalnie troskliwej opieki i serdecznego współczucia, z reguły spotyka się ze sprzeciwem moralnym ze strony społeczeństwa.

(wyrok SA w Białymstoku z 24.6.1997 r., I ACr 162/97)

Zasady współżycia społecznego (art. 5 KC) stawiają zachowaniu małżonków wobec siebie nawzajem i wobec rodziny drugiego małżonka większe wymagania, niż postępowaniu ludzi względem siebie obcych. Dopóki małżeństwo trwa, obowiązuje małżonków wzajemny szacunek i wzajemna pomoc (art. 23 KRO). Zachowanie, które w stosunkach między obcymi ludźmi nie byłoby uznawane za naganne, może być między małżonkami uznane za szkodliwe z punktu widzenia trwałości małżeństwa.

(wyrok SN z 25.8.1992 r., III CRN 182/82)

Artykuł 27. [Zaspokajanie potrzeb rodziny]

Oboje małżonkowie obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczyniać się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli. Zadośćuczynienie temu obowiązkowi może polegać także, w całości lub w części, na osobistych staraniach o wychowanie dzieci i na pracy we wspólnym gospodarstwie domowym.

Wyłączenie spraw o alimenty z kategorii spraw podlegających zaskarżeniu skargą kasacyjną

Wyłączenie spraw o alimenty z kategorii spraw podlegających zaskarżeniu skargą kasacyjną dotyczy wszelkich postępowań dotyczących obowiązku dostarczania środków utrzymania, w tym obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny na podstawie art. 27 KRO.

(postanowienie SN z 10.6.2021 r., IV CSKP 55/21)

Obowiązek współdziałania dla dobra rodziny i wzajemnej pomocy w kontekście wydatków na mieszkanie

Małżonkowie są zobowiązani do wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli (art. 23 KRO). Wspólne zamieszkiwanie jest niewątpliwie jedną z zasadniczych postaci realizacji obowiązku wspólnego pożycia, a zatem wydatki związane z takim celem mogą i powinny być kwalifikowane w ramach przytoczonej powinności, niezależnie od tytułu prawnego do wspólnie zajmowanego lokalu. Zarazem łóżenie na mieszkanie, w którym małżonkowie mieli razem zamieszkać, mieści się w obowiązku współdziałania dla dobra rodziny i wzajemnej pomocy. Z kolei art. 27 KRO ujmuje obowiązki małżeńskie w wymiarze finansowym, a więc także może być traktowany jako podstawa prawna świadczenia dla realizacji wspólnego celu, związanego z zaspokajaniem potrzeb bytowych małżonków.

(wyrok SA w Warszawie z 10.3.2021 r., V ACa 377/20)

Ocena zakresu w jakim potencjalnie mąż miałby się przyczyniać do zaspokajania potrzeb żony

Ocena zakresu w jakim potencjalnie, na podstawie art. 27 KRO, mąż miałby się przyczyniać do zaspokajania potrzeb żony, w warunkach gdy, nie mają wspólnych małoletnich dzieci, żyją w faktycznym rozłączeniu, a więzi gospodarcze pomiędzy nimi aktualnie nie istnieją, sprowadza się do stwierdzenia różnicy w ich dochodach, która o ile jest istotna, decyduje o zakresie takiego obowiązku świadczeń,

z jednej i uprawnieniach do ich otrzymywania z drugiej strony, przynajmniej do czasu, kiedy, chociażby tylko formalnie, ich związek małżeński trwa.

(*postanowienie SA w Krakowie z 12.6.2019 r., I ACz 797/19*)

Obowiązek świadczenia pracy przez współmałżonka

Obowiązek świadczenia pracy, przy prowadzeniu zakładu przez współmałżonka, może wypływać jedynie z obowiązku współdziałania dla dobra rodziny, a więc można go konstruować tylko w takich granicach, w jakich stanowi przyczynianie się do zaspokajania potrzeb rodziny. Poza powyższym wypadkiem należy przyjąć, iż małżonek obowiązany jest świadczyć pracę na rzecz współmałżonka tylko w sytuacjach wyjątkowych, jak np. choroba współmałżonka, a więc wtedy, gdy wykonywanie tej pracy można uważać za realizację kodeksowego obowiązku wzajemnej pomocy istniejącego między małżonkami. Podkreśla się także, że aby małżonek mógł efektywnie świadczyć pomoc w zakładzie współmałżonka konieczne jest uznanie, że jest w stanie to robić. Wskazuje się, że będą o tym decydować takie okoliczności, jak wykonywanie własnej pracy zawodowej przez małżonka, wychowywanie dzieci, stan zdrowia małżonka, umiejętności niezbędne do wykonywania pracy na rzecz współmałżonka.

(*wyrok SA w Szczecinie z 23.10.2018 r., III AUa 21/18*)

Rozwód a obowiązek alimentacyjny

Obowiązek alimentacyjny, orzeczony na podstawie art. 27 KRO, wygasa najpóźniej z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzekającego rozwód.

Nie może dłużej pozostawać w obrocie tytuł wykonawczy zasądający świadczenie alimentacyjne pomiędzy małżonkami na podstawie art. 27 KRO, skoro doszło do rozwiązania małżeństwa na skutek orzeczenia rozwodu.

(*postanowienie SN z 31.1.2018 r., V CNP 37/17*)

Zakres wzajemnej pomocy w ramach małżeństwa

Zakres znaczeniowy dyspozycji art. 23 KRO nie obejmuje sytuacji, w której z majątku odrębnego jednego z małżonków były przekazywane określone kwoty na rzecz majątku odrębnego drugiego z małżonków. Wzajemna pomoc oraz współdziałanie, określone w powyższym uregulowaniu dotyczy w zasadzie zaspokajania usprawiedliwionych potrzeb rodziny. Wynikający z art. 23 KRO obowiązek wzajemnej pomocy małżonków obejmuje wszelkie czynności faktyczne jednego z małżonków wspierające drugiego z nich w wykonywaniu przez niego jego praw i obowiązków wynikających z małżeństwa. Obowiązek wzajemnej pomocy małżonków ściśle łączy się z obowiązkiem współdziałania małżonków dla dobra rodziny, który obejmuje wszystkie czynności, które są potrzebne do prawidłowego funkcjonowania rodziny, w tym także dla właściwego wychowania dzieci oraz powstrzymywania się od zachowań, które mogłyby przynieść uszczerbek interesom rodziny jako całości i poszczególnym jej członkom. Powinności małżonków w zakresie wzajemnej pomocy zostały sprecyzowane w art. 27 KRO, z którego wynika, że małżonkowie obowiązani są, każdy według swych sił oraz swych możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczynić się do zaspokajania potrzeb rodziny. Obowiązek ten służy zaspokojeniu usprawiedliwionych potrzeb całej grupy rodzinnej, a zatem przy jego spełnianiu należy uwzględnić potrzeby zbiorowe rodziny (np. mieszkanie, opał, energia elektryczna) i potrzeby indywidualne członków rodziny (np. wyżywienie, odzież, mieszkanie, higiena osobista, ochrona zdrowia). Powyższe wskazuje, że obowiązek wzajemnej pomocy i obowiązek współdziałania dla dobra rodziny odnoszą się zasadniczo do podejmowania starań w celu zapewnienia potrzeb bytowych rodziny i wzajemnego wspierania się małżonków w wypełnianiu obowiązków małżeńskich i rodzinnych. Natomiast za zbyt daleko idące należy uznać wywodzenie z art. 23 i 27 KRO obowiązku pokrywania przez jednego z małżonków kosztów związanych z prowadzoną działalnością gospodarczą drugiego z małżonków, która nie jest prowadzona w ramach przedsiębiorstwa wchodzącego w skład majątku wspólnego.

(*wyrok SA w Szczecinie z 22.12.2017 r., I ACa 627/17*)

Kwalifikacja prawna czynności realizowanych przez małżonka osoby prowadzącej działalność gospodarczą

Zwyczajowa pomoc, jaką świadczy osobie prowadzącej działalność gospodarczą małżonek, prowadzący z nim wspólne gospodarstwo domowe, stanowi normalną konsekwencję obowiązku małżonków do wzajemnej pomocy oraz współdziałania dla rodziny wynikającą z art. 23 i 27 KRO. Taka zaś pomoc, nie jest traktowana jako współpraca przy prowadzeniu działalności gospodarczej w znaczeniu ustawowym.

(wyrok SA w Łodzi z 23.5.2017 r., III AUa 722/16)

Separacja małżonków a obowiązek zaspokajania potrzeb rodziny

Niesłuszny jest pogląd, że wynikający z art. 27 KRO obowiązek małżonków w zakresie zaspokajania potrzeb rodziny trwa wyłącznie do czasu, gdy małżonkowie tworzą wspólny związek, a w szczególności pozostają we wspólnym gospodarstwie domowym. Separacja faktyczna nie powinna wywierać ujemnego wpływu na zakres zaspokajania potrzeb dzieci z małżeństwa, a potrzeb tych w praktyce nie da się oddzielić od potrzeb tego z rodziców, przy którym dzieci pozostały. Dlatego nawet zupełne zerwanie pożycia małżeńskiego nie uchyla obowiązku przewidzianego w art. 27 KRO, ale może wpłynąć na jego ukształtowanie i zakres.

(postanowienie SA w Krakowie z 21.3.2016 r., I ACz 399/16)

Zaliczenie małżonka osoby zmarłej do kręgu osób uprawnionych do renty; brak podstaw do czasowego ograniczenia świadczenia renty ze względu na osiągnięcie wieku emerytalnego

Wynikający z treści art. 27 KRO obowiązek małżonka łożenia także na utrzymanie współmałżonka ma charakter alimentacyjny, co uzasadnia zaliczenie małżonka osoby zmarłej do kręgu osób uprawnionych do renty przewidzianej w art. 446 § 2 KC.

Osiągnięcie w przyszłości wieku biologicznego uprawniającego do przejścia na emeryturę nie jest okolicznością wystarczającą do ograniczenia czasowego świadczenia renty zasądzonej na podstawie art. 446 § 2 KC.

(wyrok SA w Krakowie z 21.10.2015 r., I ACa 431/15)

Skutki śmierci współmałżonka zarabiającego i przyczyniającego się do zaspokajania potrzeb rodziny dla roszczeń pozostałego przy życiu małżonka

Śmierć współmałżonka zarabiającego i przyczyniającego się do zaspokajania materialnych potrzeb rodziny uniemożliwia pozostałym członkom, w tym również pracującemu zarobkowo małżonkowi, zaspokojenie usprawiedliwionych potrzeb w zakresie utrzymania. W takim wypadku brak jest usprawiedliwienia dla odmowy wyrównania szkody pozostałego przy życiu małżonka i przyznanie renty tylko pozostałym członkom rodziny.

(wyrok SA w Łodzi z 15.9.2015 r., I ACa 332/15)

Prawo do renty małżonki, która przed śmiercią swojego współmałżonka nie pracowała zarobkowo

Prawo do renty na podstawie art. 446 § 2 zd. 1 KC ma małżonka, która przed śmiercią swojego współmałżonka nie pracowała zarobkowo i to bez względu na swoją zdolność do samodzielnego utrzymania się. Obowiązek alimentacyjny między małżonkami na podstawie art. 27 KRO ma charakter bezwzględny i nie uchyla go zdolność małżonka do samodzielnego utrzymania się z pracy zarobkowej lub prowadzonej działalności gospodarczej. Okoliczności te mogą mieć jedynie wpływ na zakres tego obowiązku.

(wyrok SA w Gdańsku z 15.7.2015 r., I ACa 205/15)

Obowiązek alimentacyjny wobec pełnoletniego dziecka

Artykuł 27 KRO kreuje obowiązek alimentacyjny w szerszym zakresie, niż czyni to art. 135 KRO, co sprawia, że uzyskanie pełnoletności przez dziecko, a tym samym samodzielnej legitymacji do żądania alimentów, nie powoduje automatycznie obniżenia kwot z tytułu zabezpieczenia, o ile dziecko to nie ma własnych źródeł dochodów.

(postanowienie SA w Łodzi z 25.6.2015 r., I ACz 946/15)

Roszczenia małżonków o nakłady

Na podstawie art. 23 i 27 KRO małżonkowie mają wzajemny obowiązek udzielania sobie pomocy i przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny. Następstwem tego jest, wynikające z art. 45 § 1 zd. 3 KRO, wyłączenie możliwości wzajemnego żądania przez byłych małżonków przy podziale majątku wspólnego zwrotu wydatków (kosztów związanych z nabyciem rzeczy) i nakładów (kosztów związanych z zachowaniem, ulepszeniem, poprawieniem, naprawą, konserwacją rzeczy) zużytych w celu zaspokojenia potrzeb rodziny, z wyjątkiem nakładów i wydatków, które zwiększyły wartość majątku w chwili podziału. Suma odpowiadająca zwiększeniu wartości rzeczy może w konkretnym wypadku być wyższa od wydatków poczynionych na te nakłady, jeżeli w ostatecznym wyniku wartość rzeczy wzrosła w stopniu przekraczającym poczynione wydatki, może być też mniejsza, jeżeli wartość rzeczy wzrosła w stopniu mniejszym w stosunku do wydatków.

(postanowienie SN z 5.12.2014 r., III CSK 87/14)

Orzeczenie o obowiązku przyczyniania się przez drugiego z małżonków do zaspokajania potrzeb dzieci

W sprawie o rozwód sąd na żądanie jednego z małżonków nie może orzec o obowiązku przyczyniania się przez drugiego z małżonków do zaspokajania potrzeb dorosłych dzieci, a orzekając o takim obowiązku względem dzieci małoletnich – winien określić go indywidualnie w stosunku do każdego dziecka.

(postanowienie SA w Katowicach z 10.9.2014 r., I ACz 670/14)

Opieka nad niepełnosprawnym małżonkiem jako podstawa przyznania prawa do specjalnego zasiłku opiekuńczego

Wyrażony w art. 27 KRO obowiązek małżonków przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny ma charakter alimentacyjny i wchodzi w zakres szerzej nakreślonych, wynikających z treści art. 23 KRO, obowiązków wzajemnej pomocy oraz współdziałania dla dobra rodziny. Z samego charakteru świadczeń alimentacyjnych, w tym świadczeń z art. 27 KRO, wynika, że ich celem jest dostarczenie uprawnionemu środków do zaspokojenia jego bieżących potrzeb. Poszczególne bowiem raty alimentacyjne służą do zaspokojenia bieżących potrzeb osoby uprawnionej. Obowiązków alimentacyjnych, przewidzianych w KRO nie można sprowadzać wyłącznie do tych z art. 128 i n. KRO, lecz odnosić je należy do wszystkich przepisów KRO, które o obowiązkach alimentacyjnych stanowią, nie wyłączając art. 23 i 27 KRO. Obowiązki alimentacyjne małżonków wyprzedzają przy tym obowiązki alimentacyjne krewnych. W świetle powyższe za błędną należy uznać odmowę przyznania specjalnego zasiłku opiekuńczego z tytułu opieki nad niepełnosprawnym małżonkiem.

(wyrok WSA w Lublinie z 6.2.2014 r., II SA/Lu 587/13)

Zakres obowiązku małżonków przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny

Celem przewidzianego w art. 27 KRO obowiązku jest uzyskanie od obojga małżonków środków materialnych dla zapewnienia prawidłowego funkcjonowania rodziny jako całości oraz zaspokojenie uzasadnionych potrzeb jej poszczególnych członków przy zachowaniu zasady równej stopy życiowej. Małżonkowie mają obowiązek współdziałania w trakcie trwania małżeństwa, a jedną z form współdziałania jest obowiązek dostarczania środków w celu prawidłowego funkcjonowania rodziny.

(wyrok SO w Sieradzu z 2.10.2013 r., I Ca 354/13)

Roszczenie o zasądzenie alimentów w sprawie o rozwód

W sprawie o rozwód każda za stron – małżonków – może domagać się zasądzenia alimentów od drugiej strony – małżonka – z tym, że na podstawie art. 60 § 1 lub 2 KRO. Natomiast niedopuszczalne jest domaganie się podwyższenia alimentów orzeczonych wcześniej na podstawie art. 27 KRO, albowiem obowiązek alimentacyjny przewidziany w art. 27 KRO wygasa na skutek ustania małżeństwa, nawet w sytuacji, gdy jest orzeczony na podstawie prawomocnego wyroku.

(wyrok SA w Krakowie z 28.11.2012 r., I ACa 1091/12)

Podstawa prawna roszczeń alimentacyjnych między małżonkami w trakcie procesu o rozwód

Podstawą materialnoprawną wniosku o udzielenie zabezpieczenia alimentów na rzecz małżonka, w trakcie trwania procesu o rozwód, jest art. 27 KRO. Brak jest podstaw do stosowania art. 60 KRO, gdyż przepis ten normuje przesłanki roszczeń alimentacyjnych między rozwiedzionymi małżonkami, a więc po zakończeniu procesu o rozwód.

(postanowienie SA w Łodzi z 28.10.2011 r., I ACz 1252/11)

Wygaśnięcie obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny

Z chwilą uprawomocnienia się wyroku orzekającego rozwód obowiązek małżonków przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny (art. 27 KRO) wygasa.

(uchwała SN z 13.7.2011 r., III CZP 39/11)

Obowiązywanie zasady *pro praeterito nemo alitur*

Zasadą jest, że roszczenie alimentacyjne nie dochodzone w czasie właściwym wygasa (zasada *pro praeterito nemo alitur*). Już z samego charakteru świadczeń alimentacyjnych, w tym świadczeń z art. 27 KRO, wynika, że ich celem jest dostarczenie uprawnionemu środków do zaspokojenia jego bieżących potrzeb. Poszczególne bowiem raty alimentacyjne służą do zaspokojenia bieżących potrzeb osoby uprawnionej. O takim zaspokajaniu potrzeb może być mowa tylko co do teraźniejszości lub przeszłości, ponieważ nie można mówić o pokrywaniu potrzeb przeszłych.

(wyrok SN z 7.7.2000 r., III CKN 1015/00)

Separacja faktyczna a obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny

Obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny (art. 27 KRO) ustaje w wyniku faktycznej separacji bezdzietnych małżonków bądź małżonków, których dzieci wskutek usamodzielnienia się nie pozostają z nimi we wspólnym gospodarstwie domowym.

(wyrok SN z 26.5.1999 r., III CKN 153/99)

Separacja faktyczna małżonków może uzasadniać oddalenie powództwa o świadczenie alimentów z art. 27 KRO.

(wyrok SN z 28.1.1998 r., II CKN 585/97)

Okoliczność, że małżonek pozostający w separacji faktycznej i nieobarczony obowiązkiem wychowania dzieci, jest zdolny do pracy zarobkowej i bądź pracuje, bądź ma możliwość taką pracę uzyskać, sama przez się nie pozbawia go roszczenia do współmałżonka na podstawie art. 27 KRO o zaspokojenie swych potrzeb w zakresie odpowiadającym zasadzie równej stopy życiowej małżonków.

(uchwała SN z 13.10.1976 r., III CZP 49/76)

Zasądzenie alimentów przez określenie ich ułamkowej części wynagrodzenia

W wypadku gdy uprawniony do alimentacji ma prawo równej stopy życiowej ze zobowiązanym, zasądzenie alimentów przez określenie ich ułamkowej części wynagrodzenia nie jest wyłączone, jeżeli

wynagrodzenie stanowi jedyne stałe źródło utrzymania zobowiązanego, a system tego wynagrodzenia usprawiedliwia takie rozstrzygnięcie.

(uchwała SN(7) z 22.9.1979 r., III CZP 16/79)

Roszczenia alimentacyjne między małżonkami

Okoliczność, że małżonkowie pozostają w faktycznej separacji i że żona bez porozumienia z mężem przerwała pracę zarobkową w celu zajęcia się wychowaniem małego dziecka, nie stoi na przeszkodzie domaganiu się przez nią pomocy od męża w postaci świadczeń alimentacyjnych na jej rzecz w granicach jej potrzeb oraz możliwości zarobkowych i majątkowych męża.

W sprawach o roszczenia alimentacyjne między małżonkami sąd w zasadzie nie bada, czy i który z małżonków ponosi winę rozkładu pożycia. Jednak w wypadkach szczególnych, np. gdy małżonek, który zerwał pożycie pozostaje w konkubinacie z inną osobą, sąd może odmówić uwzględnienia roszczenia, jako sprzecznego z zasadami współżycia społecznego.

(uchwała SN z 7.8.1974 r., III CZP 46/74)

Ustalenie winy zerwania pożycia małżeńskiego może przemawiać za znacznym nawet, przy uwzględnieniu sytuacji majątkowej małżonka winnego i jego zdolności do pracy, ograniczeniem zakresu jego roszczeń alimentacyjnych, które należałoby uważać za usprawiedliwione. W przypadku gdy małżonek, który zerwał pożycie, pozostawałby w faktycznym związku z inną osobą, jego roszczenie alimentacyjne mogłoby ulec oddaleniu, jako sprzeczne z zasadami współżycia społecznego.

(wyrok SN z 6.8.1976 r., III CRN 151/76)

Zerwanie pożycia małżeńskiego a obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb drugiego małżonka

Także w wypadku zerwania pożycia małżeńskiego niewinny małżonek ma w stosunku do drugiego małżonka roszczenie z art. 27 KRO o zaspokajanie potrzeb rodziny według zasady równej stopy życiowej.

(uchwała SN z 7.6.1972 r., III CZP 43/72)

Artykuł 28. [Nakaz wypłaty wynagrodzenia]

§ 1. Jeżeli jeden z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu nie spełnia ciężącego na nim obowiązku przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny, sąd może nakazać, ażeby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające temu małżonkowi były w całości lub w części wypłacane do rąk drugiego małżonka.

§ 2. Nakaz, o którym mowa w paragrafie poprzedzającym, zachowuje moc mimo ustania po jego wydaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak na wniosek każdego z małżonków nakaz ten zmienić albo uchylić.

Pozostawanie małżonków we wspólnym pożyciu jako przesłanka nakazania wypłacania wynagrodzenia za pracę do rąk drugiego małżonka

Przesłanką nakazania przez sąd na podstawie art. 28 § 1 KRO wypłaty małżonkowi wynagrodzenia za pracę lub innych należności przypadających drugiemu małżonkowi jest pozostawanie przez tych małżonków we wspólnym pożyciu.

(postanowienie SO w Poznaniu z 7.1.2014 r., XV Ca 1495/13)

Przepisu art. 28 KRO nie stosuje się do należności niemających charakteru dochodów małżonka, a w szczególności do kwoty przypadającej mu z tytułu odszkodowania za wywłaszczoną nieruchomość stanowiącą jego majątek odrębny.

(uchwała SN(7) z 30.9.1976 r., III CZP 97/75)

Artykuł 28¹. [Uprawnienie do korzystania z mieszkania]

Jeżeli prawo do mieszkania przysługuje jednemu małżonkowi, drugi małżonek jest uprawniony do korzystania z tego mieszkania w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Przepis ten stosuje się odpowiednio do przedmiotów urządzenia domowego.

Podstawa prawna do korzystania z mieszkania przez współmałżonka

Z racji zawarcia małżeństwa współmałżonek uzyskuje własne prawo do zajmowanego mieszkania drugiego małżonka oraz przedmiotów urządzenia domowego, które to prawo ma charakter wyłącznie osobisty i polega na korzystaniu z mieszkania w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Zauważyć należy, że małżonek nie staje się autonomicznie stroną stosunku prawnego wiążącego jego małżonkę w zakresie konkretnego prawa do mieszkania, ale na mocy art. 28¹ KRO uzyskuje własną podstawę prawną do korzystania z mieszkania.

(wyrok SA w Warszawie z 28.4.2021 r., I ACa 4/21)

Przesłanki prawa podmiotowego do korzystania z mieszkania w trakcie trwania małżeństwa; utrata uprawnienia współmałżonka do korzystania z mieszkania

Z racji zawarcia związku małżeńskiego współmałżonek osoby dysponującej samodzielny prawem do mieszkania (domu), uzyskuje własne prawo podmiotowe do korzystania z tego mieszkania w trakcie trwania małżeństwa i to wyłącznie w celu zaspokojenia potrzeb rodziny. Zatem pozytywnymi przesłankami dla tego prawa podmiotowego, które muszą być spełnione kumulatywnie, jest fakt pozostawania w związku małżeńskim z osobą dysponującą odrębnym prawem do mieszkania oraz korzystanie z tego właśnie mieszkania wyłącznie w celu zaspokojenia potrzeb rodziny.

Prawidłowo dokonana wykładnia art. 28¹ KRO utratę uprawnienia dla współmałżonka bez tytułu prawnego do mieszkania wiąże z ustaniem małżeństwa, a nie pożycia oraz z zaprzestaniem korzystania z mieszkania w celu zaspokajania potrzeb rodziny przez uprawnionego, a nie z zaprzestaniem w nim zamieszkiwania przez małżonka będącego właścicielem mieszkania.

(wyrok SA w Gdańsku z 17.1.2017 r., I ACa 571/16)

Wynagrodzenie za bezumowne korzystanie przez byłego małżonka z pomieszczeń domu stanowiącego majątek osobisty drugiego małżonka

Korzystanie przez jednego z małżonków z domu wzniesionego w trakcie trwania wspólności majątkowej małżeńskiej na gruncie stanowiącym majątek osobisty drugiego z małżonków, który w takiej sytuacji należy uznać za nakład z majątku wspólnego małżonków na majątek osobisty jednego z nich, nie stanowi podstawy do żądania przez małżonka będącego właścicielem domu zapłaty przez drugiego małżonka wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z zajmowanych pomieszczeń (art. 224 § 1 KC). W takiej sytuacji korzystający z domu małżonek niebędący właścicielem domu ma status lokatora w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z 21.6.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianami Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm.), a z uwagi na to, iż wykonuje uprawnienia przysługujące mu na mocy art. 28¹ KRO (prawo do mieszkania w celu zaspokajania potrzeb rodziny) – nie narusza praw małżonka będącego właścicielem, jest posiadaczem w dobrej wierze, a tym samym nie jest obowiązany do płacenia drugiemu małżonkowi wynagrodzenia za bezumowne korzystanie z zajmowanych pomieszczeń (art. 224 § 1 KC).

W sytuacji gdy po uprawomocnieniu się wyroku rozwodowego określającego sposób korzystania z domu przez strony prawo drugiego małżonka do zamieszkiwania w domu stanowiącym własność byłego małżonka znajduje oparcie w tym wyroku, nie można uznać tego małżonka za posiadacza w złej wierze. Dopiero po dacie uprawomocnienia się postanowienia sądu o podziale majątku były małżonek będący właścicielem nieruchomości może żądać od drugiego małżonka zapłaty za bezumowne korzystanie z domu (art. 225 KC).

(wyrok SA w Lublinie z 22.1.2014 r., I ACa 624/13)

Małżonek najemcy lokalu jako inna osoba mająca tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkalnego

Małżonka najemcy lokalu, ze względu na prawo do korzystania z mieszkania określone w art. 28¹ KRO, należy uznać za „inną osobę mającą tytuł prawny do zajmowanego lokalu mieszkaniowego” w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 4 ustawy z 21.6.2001 r. o dodatkach mieszkaniowych (t.j. Dz.U. z 2013 r. poz. 966 ze zm.).

(wyrok WSA w Gliwicach z 21.1.2014 r., IV SA/Gl 284/13)

Korzystanie z mieszkania przez rozwiedzionego małżonka nieposiadającego tytułu prawnego do mieszkania

Przydzielenie rozwiedzionemu małżonkowi na podstawie art. 58 § 2 zd. 1 KRO prawa do korzystania z wyodrębnionej części wspólnie zajmowanego mieszkania, jeżeli nie posiada on jakiegokolwiek prawa do tego lokalu, nie może stanowić skutecznego zarzutu niweczącego żądanie drugiego z małżonków oparte na dyspozycji art. 222 § 1 KC.

Jednak małżonek nieposiadający tytułu prawnego do mieszkania pozostaje pod ochroną przewidzianą w art. 28¹ KRO i ustawie z 21.6.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm.).

(wyrok SA w Gdańsku z 25.2.2011 r., I ACa 928/10)

Pojęcie lokatora a uprawnienie małżonka do zajmowania lokalu

Małżonek, którego prawo do korzystania z mieszkania wynika z art. 28¹ zd. 1 KRO, jest lokatorem w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z 21.6.2001 r. o ochronie praw lokatorów, mieszkaniowym zasobie gminy i zmianie Kodeksu cywilnego (t.j. Dz.U. z 2005 r. Nr 31, poz. 266 ze zm.).

(wyrok SN z 21.3.2006 r., V CSK 185/05)

Artykuł 29. [Wzajemna reprezentacja]

W razie przemijającej przeszkody, która dotyczy jednego z małżonków pozostających we wspólnym pożyciu, drugi małżonek może za niego działać w sprawach zwykłego zarządu, w szczególności może bez pełnomocnictwa pobierać przypadające należności, chyba że sprzeciwia się temu małżonek, którego przeszkoda dotyczy. Względem osób trzecich sprzeciw jest skuteczny, jeżeli był im wiadomy.

Zasada przedstawicielstwa ustawowego małżonków

Ustawodawca w art. 29 KRO wprowadził przedstawicielstwo ustawowe małżonków, które należy odróżnić od instytucji pełnomocnictwa. Przepis ten dotyczy jednak tylko zarządu majątkiem osobistym małżonka, który doznał przeszkody. Natomiast w przypadku czynności dotyczących majątku wspólnego, skorzystanie z art. 29 KRO jest niepotrzebne, albowiem zgodnie z art. 36 § 2 KRO każdy z małżonków może samodzielnie zarządzać majątkiem wspólnym. Zarząd obejmuje czynności prawne, faktyczne oraz procesowe. Zasadą jest przy tym, że każdy z małżonków uprawniony jest do samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym (art. 36 § 1 KRO), zaś ewentualny brak zgody współmałżonka wywołuje skutek tylko, jeśli idzie o zakres zaspokojenia się potencjalnego wierzyciela (art. 41 § 1 i 2 KRO). W związku z tym nie może budzić wątpliwości, że dochodzenie roszczeń zmierzające do zachowania substancji majątku wspólnego mieści się w ramach umocowania z art. 36 § 2 KRO.

(wyrok SA w Białymstoku z 8.3.2013 r., I ACa 894/12)

Działanie w procesie małżonki za jej męża

Nie sposób przyjąć, że fakt działania przez pozwaną w imieniu pozwanego – jej męża, wynika ze stosunku małżeństwa i regulacji art. 29 KRO. Przepis ten reguluje działanie przez współmałżonka w sprawach zwykłego zarządu w razie przemijającej przeszkody, nie stanowi jednak podstawy do traktowania